

SANSKRITO TIKRINIŲ DAIKTAVARDŽIŲ RAŠYMAS LIETUVIŲ KALBOS TEKSTE

R. MIRONAS

Sanskritas savo morfologine struktūra yra labai artimas lietuvių kalbai. Nedaug jis tesiskiria nuo lietuvių kalbos ir savo garsynu: jis turi skiemeningus sklandžiuosius, aspiruotus ir viršūninius (cerebraličius) priebalsius, kurių nepažįsta lietuvių kalba.

Tai įgalina lietuvių kalbą ištikimiausiai išlaikyti sanskritiškojo originalo vardų formas, neieškant pavyzdžio kitose kalbose, kurios sanskritui yra daug tolimesnės.

Tačiau ilgą laiką lietuvių literatai lyg patamsiais klaidžiojo, nežmoniškai darydami sanskrito vardus. Kiekvienas rašė taip, kaip jam atrodė parankiau, dažniausiai akilai pamėgdžiodamas kitas kalbas.

O juk čia galima būtų įvesti pavyzdinę tvarką. Reikia tik bent bendrais bruožais pažinti sanskrito ir lietuvių kalbos garsų ir formų sistemas ir pagaliau susitarti dėl kai kurių garsų ir formų atitikmenų.

Tikrinių vardų žodžio galas

Visi sanskrito tikriniai daiktavardžiai lietuviškame tekste turi būti linksniuojami.

Jei sanskritiškojo žodžio vienaskaitos vardininko galas yra *-as* ir žodis priklauso a-kamienui, tai visai nesunku būtų jį linksniuoti lietuvių pirmosios linksniuotės pavyzdžiu. Rašytume: Nalas, Vyrasėnas, Šivas, Indras, Bhymas, Hitopadėšas, Buddhas, Vėdas, Somas, Brahmputras, Vārunas ir t. t. Nereikėtų pamėgdžioti vokiečių, prancūzų, anglų (ir jais pasekusių rusų) literatų, kurių nei protui, nei širdžiai lietuviško ir sanskritiško žodžio galas *-as* nieko nesako. Jie rašo tik gryną kamieną, atmesdami indoeuropietišką galūnę *-s*: Buddha, Indra, Nala ir t. t. Lietuvių literatūrinė kalba čia turėtų eiti iš vieno su sanskritu.

Bet sanskrito a-kamienui priklauso ir niekatrosios giminės daiktavardžiai, kurių vienaskaitos vardininkas baigiasi *-am*. Lietuvių kalboje tokie vardai turėtų būti taip pat linksniuojami pirmąja linksniuote. Kadangi pačioje lietuvių kalboje niekatrosi daiktavardžių giminė perėjo į vyriškąją, tai ir sanskrito niekatrosios giminės vardažodžius lietuvių kalboje reikia įlaikyti vyriškosios giminės daiktavardžiais ir vienaskaitos vardininko formai taip pat duoti žodžio galą *-as*. Dėl to rašytume: Mahabhāratas, Ramājanas, Pañcatantras ir t. t.

Sanskritas išlaikė kamiengalį -ā-, kurs lietuvių antrosios linksniuotės daiktavardžių vienaskaitos vardininke sutrumpėjo. Čia mes vėl turime reikalą su ta pačia linksniuote ir su ta pačia galūne (tiksliau sakant, kamiengaliu, nes galūnės čia visai nėra). Todėl rašytina: Šiakūntala, Sýta, Lánka, Jāmuna ir t. t.

Rusų kalba šitų abiejų sanskrito linksniuotėjų skirtumo nedaro, čia rašoma Индра, Будда, Щакунтала, Сита ir t. t. Lietuvių literatai turėtų atsiminti, kad tik moteriškas vardas galėtų baigtis -a, o vyriškas būtinai turėtų žodžio galą -as.

Sanskritiškuosius i-kamienius vyriškosios giminės tikrinius daiktavardžius galėtume linksniuoti pirmąja linksniuote. Rašytume: Agnis (kilm. Agnio), Brihaspatis (kilm. Brihaspačio). Trečioji linksniuotė (Agnies, Brihaspaties) čia mažiau tiktų, nes ji lietuvių kalboje būdingesnė moteriškajai giminei.

Trečiaja linksniuote galėtume linksniuoti retokai sanskrite tepasitaikančius tikrinius i-kamieno moteriškosios giminės daiktavardžius. Rašytume: Aditis (kilm. Adities), Matis (kilm. Maties), Gatis (kilm. Gaties).

Sanskrito u-kamienius vyriškosios giminės tikrinius daiktavardžius taip pat greičiau linksniuotume pirmąja linksniuote ir rašytume: Višnas, Danas, Manas (skr. Viṣṇus, Dānus, Manus). Linksniuoti šiuos vardus kaip liet. sūnūs, lietūs, viršūs, medūs, alūs, ketūs ir opšrūs ir kirčiuoti žodžio galą (Višnūs, Danūs, Manūs) būtų mažiau patogu.

Retokai tepasitaikančių tikrinių u-kamieno ir ū-kamieno moteriškosios giminės daiktavardžių juo labiau nelinksniuotume ketvirtąja linksniuote. Patogiausia būtų prie kamieno (kamiengaliui virstant *v*) prisegti -a ir linksniuoti antrąja linksniuote. Rašytume: Dhēnvā, Vadhvā, Bhuvā (skr. Dhenus, Vadhūs, Bhūs) ir t. t.

Sanskrito i-kamieno moteriškosios giminės vardai pagal linksniavimą atitinka liet. marti ir pati. Tačiau būtų patogiau jų kamiengalį -ī- keisti į -ē- ir linksniuoti kaip liet. Jūratė, Eglė. Rašytume: Damajantė (ne Damajanti, Damajančios), Draupadė (ne Draupadi, Draupadžios), Harinė (ne Harini, Harinios), Lakšmė (ne Lakšmi, Lakšmios), Ratnavalė (ne Ratnavali, Ratnavalios) ir t. t.

Sanskrito s-, r-, n- ir kitokių priebalsinių kamienų vardų lietuviškojo teksto vienaskaitos vardininko formą darytume iš skr. vienaskaitos galininko formos, kur kamienas yra ryškiausias, keisdami galūnę -m į -s. Rašytume: Ángirasas, Satjavántas, Maghavānas, Sūmanasas, Āšvinas, Napātas, Arjamānas, Pākšinas, Prišnimātaras, Pūšanas, Atmānas. Moteriškosios giminės vardai vietoje -as turėtų -a. Rašytume: Ūšasa, Āpsarasa ir t. t. Niekatrosios giminės vardams lietuvių kalboje imtume pagrindu vardininko-galininko formą ir linksniuotume juos lietuvių antrąja linksniuote, pvz., Brahma, Prēma, Šarma ir kt.

Tikrinių vardų kamieno rašyba

Sanskrito balsių *i, ī, u, ū* trumpumas ir ilgumas turėtų pasilikti ir lietuvių kalboje, kur rašytume *i, y, u, ū*. Bet kadangi lietuviškai dažnai vienodai rašomas tiek *ā*, tiek *ā̄*, tai skirtumo tarp skr. *a* ir *ā* galima būtų nedaryti. Tik originalo ilgas *ā*, esąs arčiausiai prie žodžio galo, nustatytų kirčio vietą. Kirčiuotą lietuviškos formos *a* žymėtume riestiniu ženkle, pvz., Mahabhāratas, Ramājanas.

Sonant iškas *r* galėtų būti perduodamas liet. *ri*. Tuo nedaug tepakeistume tarimą. Trumpieji diftongai *e* ir *o* perduotini liet. ilgaisiais balsiais *é* ir *o*, ilgieji diftongai *ai* ir *au* pasilikėtų savo rašybą ir lietuvių kalboje.

Sanskrito priebalsių aspiracija, gyva dar ir šių dienų indų kalbose, išlaikytina ir lietuvių rašte (kh, gh, čh, džh, th, dh, ph, bh). Iki šiol dažnai taip ir buvo rašoma, tik kartais rusų rašybos įtakoje po spragstamojo priebalsio buvo rašoma *ch*, kurs čia jokių būdu nepateisinamas, nes aspiracijos neišreiškia.

Sanskrito veliarinis *ṇ* perteikiamas lietuvių *n*, nes jis taip rašomas ir liet. žodžiuose *ranka*, *langas* ir kt. Lietuvis visada mokėtų jį ištarti ir atpažinti prieš priebalsius *k* ir *g*.

Sanskrito palatalinis *ṅ* galėtų būti perduodamas liet. *nj* (Panjčatantras), tačiau, nenorint pernelyg apsinkinti rašybą, galima būtų rašyti ir paprastą *n*, išidėmint, kad afrikatų *č* ir *dž* kaimynystėje jis turėtų būti tariamas minkščiau.

Sanskrito *m* ir anusvaras (*m̐*) galėtų būti vienodai rašomi ir tariami kaip liet. *m*.

Sanskrito afrikatos *c*, *ch*, *j*, *jh* rašytinos lietuviškai *č*, *čh*, *dž*, *džh*.

Nuo cerebraliųjų (viršūninių) priebalsių žymėjimo tektų atsisakyti, nes lietuvių tartis viršūninių priebalsių nepažįsta, o pripratinti lietuvius tarti cerebrališkai būtų sunkoka. Dėl to skr. *t*, *th*, *d*, *dh* ir *ṇ* taptų lietuviškame tekste *t*, *th*, *d*, *dh* ir *n*.

Sanskrito *y*, suprantama, būtų perduodamas liet. *j*.

Sanskrito palatalinis *ś* (*ç*) ir cerebralinis *ṣ* (*š*) atrodytų vienodai kaip liet. *š*. Tačiau palatalinį *ś* prieš užpakalinės eilės balsius lietuvių tekste galėtų lydėti minkštinamasis *i* (Šiakūntala, Šiukas, Šiobhas).

Sanskrito visargas (*h*) perduotinas liet. *ch*.

Minėtus siūlymus galima būtų pavaizduoti šia apžvalgine lentele.

SANSKRITIŠKŲJŲ VARDŲ LIETUVIŠKOJI TRANSLITERACIJA

Originalo raidės	Lietuvių raidės	Pavyzdžiai	
		Sanskritas	Lietuvių kalba
a	a	Nalas	Nalas
-	a	Śakuntalā	Šiakūntala
		Rāmas	Ramas
		Mitras	Mitras
		Agnis	Agnis
ī	y	Virasenas	Vyrasėnas
u	u	Guptas	Guptas
ū	ū	Bhavabhūtis	Bhavabhūtis
ṛ	ri	Bṛhaspatis	Brihāspatis
		Ṛbhus	Ribhas
e	ė	Senabindus	Sėnabindas
ai	ai	Saindhavas	Saindhavas
o	o	Aśvaghoṣas	Ašvaghošas
au	au	Kauravas	Kauravas
k	k	Kalpas	Kalpas
kh	kh	Khaninetras	Khaninėtras
g	g	Gopas	Gopas
gh	gh	Ghoras	Ghoras
ṇ	n	Angirasas	Angirasas
		Lakṣā	Lanka
	č	Candraguptas	Čandraguptas

Originalo raidės	Lietuvių raidės	Sanskritas	Pavyzdžiai Lietuvių kalba
ch	čh	Chandogyopaniṣad	Čhandogjopanišada
j	dž	Jainas	Džainas
jh	džh	Jhallas	Džhallas
ñ	n	Añjanas Yajñasatras	Andžanas Jadžnašiatras
ṭ, t	t	Pāṭaliputram	Patalipūtras
ṭh, th	th	Śatapathabrāhmaṇas Ṭhakkuras	Šiatapathabrāhmanas Thakkuras
ḍ, d	d	Garuḍas	Garudas
ḍh, dh	dh	Dantas Ūḍhapūrvā Nyagrodhas	Dantas Ūdhapūrva Njagrodhas
ṇ, n	n	Nīlakanṭhas Paṇḍitas Hariṇī	Nylakanthas Panditas Harinė
p	p	Gopendras Pāṇinis	Gopėndras Pāninis
ph	ph	Phenagiris	Phėnagiris
b	b	Brahma	Brahma
bh	bh	Mahābhāratas Bhīmas	Mahabhāratas Bhymas
m	m	Manus	Manas
y	j	Rāmāyaṇas	Ramājanas
r	r	Rāvaṇas	Rāvanas
l	l	Lakṣmī	Lakšmė
v	v	Vararucis	Vāraručis
ś(ç)	š, ši	Śivas Śeṣas Śarvas	Šivas Šėšas Šiarvas
ṣ (š)	š	Viṣṇus	Višnas
s	s	Somas	Somas
h	h	Brahmaputras Haris	Brahmaputras Haris
ṁ	m	Karamdhamas	Karamdhamas
ḥ	ch	Niḥśabdas	Nichšiabdas

Vieningai priėmę tokią sanskritiškųjų vardų lietuviškąją transliteraciją, galėtume išvengti didelės painiavos, kuri pastebima šiuo metu lietuvių literatūroje.

Žinoma, galėtų būti dar vienas kelias — ištikimai išsaugoti tarptautinę sanskrito žodžių transliteraciją lotyniškėmis raidėmis, nieko nesistengiant sulietuvinti, išlaikant visus diakritinius ženklus. Tačiau, man rodosi, šiuo metu toks kelias būtų sunkiai įgyvendinamas, nes su sanskritu yra susipažinęs dar tik labai mažas lietuvių literatų skaičius.

НАПИСАНИЕ САНСКРИТСКИХ ИМЕН В ЛИТОВСКОМ ТЕКСТЕ

Р. МИРОНАС

Резюме

Санскрит по своей морфологической структуре очень близок к литовскому языку. Не слишком он отличается от литовского языка и своим звуковым составом. Это дает возможность сохранять в литовском тексте некоторые звуковые и морфологические особенности санскритских имен. Следует только договориться о соответствиях и ввести в этом деле образцовый порядок.

Все санскритские имена в литовском тексте должны склоняться.

Предлагается установить соответствия типов склонения санскритских имен в литовском языке. В прилагаемой таблице показывается, какими буквами литовского алфавита наиболее целесообразно передавать звучание санскритских имен.